

*Куценко С.В., викладач кафедри
хореографії та музінструмента
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини*

ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

Стаття присвячена обґрунтуванню творчого потенціалу як наукової проблеми, визначенню його суті, змісту, виділенню основних структурних компонентів та встановленню взаємозв'язку між ними, також особливостям реалізації творчого потенціалу.

***Ключові слова:** творчість, творча особистість, потенціал, творчий потенціал.*

На початку третього тисячоліття, в зв'язку з переходом в постіндустріальну фазу розвитку нашого суспільства, актуальним постає питання творчого розвитку особистості. В теорії і практиці педагогіки та психології проблема творчості набула всебічного наукового дослідження та виділяється як відносно самостійна, багатоаспектна та одна з визначальних у сфері самопізнання людини. Проблема творчої активності людини по справжньому є сучасною та актуальною, адже на початку третього тисячоліття інтенсивно росте значення продуктивної, творчої діяльності. Таким чином, головним завданням на даному етапі розвитку суспільства постає формування творчої особистості, здатної нетрадиційним способом вирішувати поставлені завдання.

Досліджуючи творчий потенціал як наукову проблему, вважаємо за доцільне звернутися до аналізу таких понять, як “творчість”, “потенціал”, “творчий потенціал”, “творча особистість”.

Вивченням природи творчості займалися чимало як зарубіжних так і вітчизняних науковців.

Актуалізація творчих можливостей особистості в різні історичні періоди була об'єктом розгляду філософії, психології, педагогіки та ін.

Філософська теорія творчості виникла задовго до її психологічного обґрунтування. В античні часи творчість розглядали як сутність буття (Аристотель, Ксенофонт, Платон, Сократ). У Середньовіччі визнавали творчість властивістю Бога (Ф. Аквінський, А. Блаженний), де бути творцем означало мати «божий дар». У часи Відродження (Ф. Бекон, Дж. Бруно, Л. да Вінчі, Г. Галілей) розглядали творчість у сутності споглядання світу через художню діяльність. Проблема визначення і осмислення сутності творчості досліджувалась в німецькій класичній філософії (Ф. Гегель, І. Кант, Л. Фейєрбах, Ф Шеллінг); утверджуючи ідею про людину як творця, значну увагу проблемі творчості приділяли представники релігійної філософії (М. Бердяєв, В. Соловйов); творчість як вдалу, але випадкову комбінацію вже існуючих елементів, вивчали прихильники філософії протестантизму (Ф. Бекон, Т. Гоббс, Д. Локк); розглядаючи духовно-особистісну природу творчості як дещо цілісне, філософи-екзистенціалісти (А. Бергсон та ін.) носієм творчого початку вважають особистість, пояснювану як екзистенцію, тобто як дещо ірраціональне.

Питання творчості стало нині настільки актуальним, що його можна віднести до проблем століття. Багато десятків років як закордонні, так і вітчизняні психологи досліджують феномен творчості в різних її аспектах.

Дослідники гештальмпсихології (М. Вергеймер, В. Келер, К. Коффка) поклали початок вивченню механізмів творчого (продуктивного) мислення.

Представниками гуманістичної психології (Д. Гілфордом, А. Маслоу, К. Роджерсом,) розроблені критерії, показники і рівні розвитку творчих можливостей особистості, вбачаючи в творчості вищу людську потребу, прояв психологічного здоров'я та особистісної інтеграції, розглядають творчу особистість, яка самоактуалізується (А. Маслоу), продуктивну особистість (Е. Фромм), людину, що є “повноцінно функціонуюча” (К.Роджерс).

У дослідженнях сучасної психології творчості (Д. Богоявленської, Л. Виготського, В. Дружиніна, В. Крутецького, О. Леонтєва, В. Моляко,

Я. Пономарьова, С. Рубінштейна, Б. Теплова, В. Шадрикова та ін.) приділяється увага проблемам феномену творчості та її природі, формуванню та прояву творчих здібностей, їх діагностиці.

Філософська енциклопедія визначає творчість як діяльність, що породжує щось нове, те, що раніше ніколи не було [21, 185].

Творчість – це діяльність людини, яка створює нові матеріальні і духовні цінності, що володіють загальносуспільною значущістю. Творчість являє собою складну психічну діяльність людини, кожен із етапів якої характеризується своїми психологічними особливостями [2, 54].

Категорію творчості науковці трактують по-різному.

М. Каган, розглядає творчість як відображення особистих сутнісних сил перетворюючої діяльності [6, 50-90, 120-130].

О. Клепиков, І. Кучерявий розуміють творчість як надзвичайно складну діяльність, де однаково важливими є як інтуїтивні стрибки, так і тривалі рительні дослідження [7, 24].

На думку В. Клименка, творчість – це процес, в результаті якого виникає оригінальний продукт, об'єктивно цінний і самодостатній [8, 2].

Справжня творчість характеризує те, що її результат ширше, ніж початкова мета. У своїй розвинутій формі вона призводить до породження самої мети, тобто на цьому рівні здійснюється цілевизначна діяльність. Таким чином, дія набуває породжуючий характер і все більше втрачає форму відповіді [1, 61].

Проаналізувавши погляди вищезгаданих авторів ми вважаємо, що *творчість – це не цілеспрямована діяльність, а спонтанний прояв людської сутності, який породжує щось нове і відрізняється неповторністю, оригінальністю і унікальністю, яка пов'язана з розвитком певних якостей та здібностей, що виступають підґрунтям для набуття знань, умінь та навичок, які виявляються при дозріванні багатьох психічних структур та формуються і розвиваються в процесі діяльності на основі задатків і природжених особливостей, що складають фундамент психологічних і*

прихованих за ними потенційних можливостей людини для успішної реалізації їх в творчій діяльності у різних сферах життя.

Сутність творчого процесу, як стверджує О. Матейко, полягає в реорганізації наявного досвіду в формуванні на його основі нових комбінацій [12, 9].

Особливості процесу творчості, полягають у тому, що сам процес впливає на його результат, який у свою чергу виражається не тільки предметно, а й у зміні самого суб'єкта творчості [17, 89].

В. Моляко розглядає процес творчості у вигляді трьох взаємозалежних циклів: еталонування, проектування, ескізування. Можна представити ці цикли й так: розуміння умови завдання (оцінка умови), формування проекту майбутньої конструкції (формування гіпотези, задуму) і попереднє рішення (прогнозування остаточного результату) [5, 21-24].

Творчий процес (у будь-яких його проявах) неможливий без гри уяви, здатності фантазувати, інтуїтивно відчувати і міркувати. Кожна особа, на думку науковців, здатна до творчості, в ній вона розкривається з найбільшою повнотою. Творчий акт – по можливості оптимально глибока реалізація індивідуальності [7, 24].

Я. Пономарьов розглядає творчий акт, як включений в контекст інтелектуальної діяльності за схемою: на початковому етапі постановки проблеми активною є свідомість, потім на етапі вирішення – активним є несвідоме, а відбором і перевіркою правильності рішення на третьому етапі займається свідомість, в результаті чого формується логічне рішення [15, 18-21].

Як показують психолого-педагогічні дослідження, творчість є одним із головних визначень людської сутності. Саме здатність до творчості характеризує людину як особистість.

Особистість в сучасних наукових дослідженнях посідає одне з центральних місць. Її розкриття дає можливості для цілісного підходу до

вияснення сутнісних сил і потенціалу людини, системного аналізу та синтезу її психічних функцій, процесів, станів, властивостей.

Е. Фромм, розуміє особистість як цілісність вроджених і надбаних психічних властивостей, які характеризують індивіда і роблять його унікальним [20, 55].

Видатний український психолог Г. Костюк, проблему вивчення особистості вважав однією з найскладніших у науці та давав їй чітке визначення як складної системи – і біологічної, яка зумовлює її фізичний розвиток, і соціальної, котра визначає її становлення, власне, як особистості. Вчений погоджувався з твердженням І. Павлова про те, що особистість – складна система, яка здатна до високого саморегулювання, самопідтримки, самовідтворення і самовдосконалення [9, 113].

Поняття розвитку особистості включає різні індивідуальні його варіанти, які виражають творчу сутність людини. Творча особистість розвивається і формується у творчій діяльності та спілкуванні і характеризується ступенем соціально-активної включеності у суспільні відносини [17, 123-125].

“Творчою діяльністю, – писав Л. Виготський, – ми називаємо таку діяльність людини, яка створює дещо нове, все одно чи буде це створене творчою діяльністю яким-небудь предметом зовнішнього світу, чи розумовою конструкцією або чуттєвістю, яка живе та проявляється тільки в самій людині” [3, 2]. Він вважав, що всяка діяльність людини, результатом якої являється не відтворення минулих в його досвіді вражень та дій, а створення нових образів є творчою діяльністю [4, 237].

Творча діяльність – це вид продуктивної діяльності, що характеризується всіма сутнісними властивостями людини, які забезпечують результат творення нового, нестереотипного й оригінального, необхідного для подальшого розвитку творчої особистості.

Необхідною умовою успішності процесу формування творчої особистості, на нашу думку, є розвиток енергії, закладеної до її народження, її потенціалу.

Потенція – прихована можливість, здібність, сила, що може проявитися при відомих умовах [18, 936].

Потенціал – (від лат. *Potentia* – сила) – запаси, витoki, джерела, що маютьсЯ в наявності, а також засоби, які можуть бути мобілізовані, задіяні, використані для досягнення поставленої мети, а також вирішення певної проблеми [2, 270].

Аналізуючи творчий потенціал людини необхідно відзначити, що це поняття досить широко використовувалось психологами О. Клепиковим, І. КучерЯвим, О. Леонтьєвим, С. Рубінштейном, Я. Пономарьовим, О. Тихоміровим. З точки зору більшості з них творчий потенціал містить у собі всі здібності особистості – мислення, волю, пам'ять, переконання, уяву, оригінальність, ініціативність, високу самоорганізованість і працездатність.

У філософському і соціологічному аспектах головні напрями дослідження творчого потенціалу людини належать таким авторам, як М. Каган, Л. Коган, В. Овчінніков, В. Саготовський, Л. Сохань, С. Степанов, В. Тихонович, які дотримувались в основному особисто діяльного розуміння творчості. Дослідження науковців вказують на те, що творчий потенціал сприяє зростанню професіоналізму.

Творчий потенціал – це якість людини, за допомогою якої реалізується наявна і можлива діяльність у формі праці, пізнання і спілкування; зміст і характер її відзначаються новизною [7, 34].

На думку С. Степанова, творчий потенціал – це психоенергетична напруга, що виникає між устремліннями, можливостями та реальним життям людини. Він реалізується у рефлексивно-творчому зусиллі, тобто в зусиллі, спрямованому на досягнення раніше недосяжного, на реалізацію того, що до даного моменту не було реалізоване, на устремління за межі самого себе [19, 153].

В. Моляко розглядає творчий потенціал, як систему, яка абсолютно, так само як скажімо підсвідомість, прихована від будь-якого зовнішнього спостереження, а сам носій, так би мовити, творчого потенціалу мало або й зовсім нічого не знає про свої творчі можливості [13, 4].

Фактично, під творчим потенціалом, учений визначає творчу обдарованість, готовність до творчої діяльності.

Як зазначає А. Лукановська, творчий потенціал – це здатність оптимально цілісно сприймати об'єкти і явища оточуючої дійсності. На думку науковця, творчий потенціал особистості визначається основними формами прояву психіки людини, а саме: пізнавальними та емоційно-вольовими процесами, психічними станами, якостями тощо. Чільне місце, з точки зору дослідниці, у структурі творчого потенціалу особистості займає уява, мислення [16, 630-644].

В. Моляко орієнтуючись на дослідження Д. Богоявленської, Е. де Боно, О. Матюшкіна, В. Шадрікова, та ін., представив загальну структуру творчого потенціалу, яка може визначатись такими основними складовими:

- 1) задатки, нахили, що виявляються в підвищеній чутливості, певній вибірковості, наданні переваг чомусь перед чимось, загальній динамічності психічних процесів;
- 2) інтереси, їх спрямованість, частота й систематичність проявів, домінування пізнавальних інтересів;
- 3) допитливість, потяг до створення нового, до пошуку й розв'язання проблем;
- 4) швидкість у засвоєнні нової інформації, створення асоціативних масивів;
- 5) нахили до постійних порівнянь, зіставлень, вироблення еталонів для наступних порівнянь, відбору;
- 6) прояви загального інтелекту – розуміння, швидкість оцінювань та вибору шляхів розв'язку, адекватність дій;
- 7) емоційне забарвлення окремих процесів, емоційне ставлення, вплив почуттів на суб'єктивне оцінювання, вибір, надання переваг;

- 8) наполегливість, систематичність у роботі, цілеспрямованість, рішучість, працелюбність, сміливе прийняття рішень;
- 9) творча спрямованість на пошуки аналогій, комбінування, реконструювання, змін варіантів, економність у рішеннях, використанні часу, засобів та ін.;
- 10) інтуїтивізм – здатність до прояву неусвідомлюваних швидких (іноді миттєвих) оцінок, прогнозів, рішень;
- 11) порівняно швидке та якісне оволодіння вміннями, навичками, прийомами, технікою праці, майстерністю виконання відповідних дій;
- 12) здібності до реалізації власних стратегій і тактик при розв'язанні різних проблем, завдань, пошуку виходу зі складних, нестандартних, екстремальних ситуацій [5, 15-16].

Структуру творчого потенціалу особистості ми розглядаємо як сукупність таких складових:

- **потенційна** складова: характеризується пізнавальними та емоційними психічними процесами особистості (сприймання, пам'ять, мислення, увага, уява, емоції), та властивості (темперамент, характер, здібності);
- **мотиваційна** складова характеризується особистісною властивістю, що зсередини спонукає до певних дій (мотиви, потреби, цілі);
- **когнітивна** складова характеризується діяльністю і самовираженням, здобутими в результаті освіти, творчої діяльності (уявлення, знання, уміння); (рис. 1).

Проаналізувавши ряд філософських, психолого-педагогічних досліджень, ми розглядаємо творчий потенціал як передумову та результат для творчого процесу, що втілюється у власному зусиллі для народження власних ідей та дозволяє реалізувати творчі продуктивні потенції власної діяльності.

З усієї сукупності якостей і проявів людської індивідуальності, що характеризують її творчі можливості, ми розуміємо ті природні прояви, які забезпечують наявність потенційних умов для розгортання процесу

творчості, формування якостей творчої особистості в процесі її життєдіяльності, активних життєвих позицій, які відкривають творцеві красу і гармонію, щоб він приєднав їх до своєї природи і спроможний був втілити їх у свої вчинки.

Творчий потенціал особистості характеризує особистість не тільки з боку її спрямованості у майбутнє, але з боку її дійсних, реально виявлених творчих потенцій.

Основою процесу формування творчого потенціалу особистості є основні форми прояву психіки людини, а саме: пізнавальні та емоційно-вольові процеси, психічні стани, якості тощо.

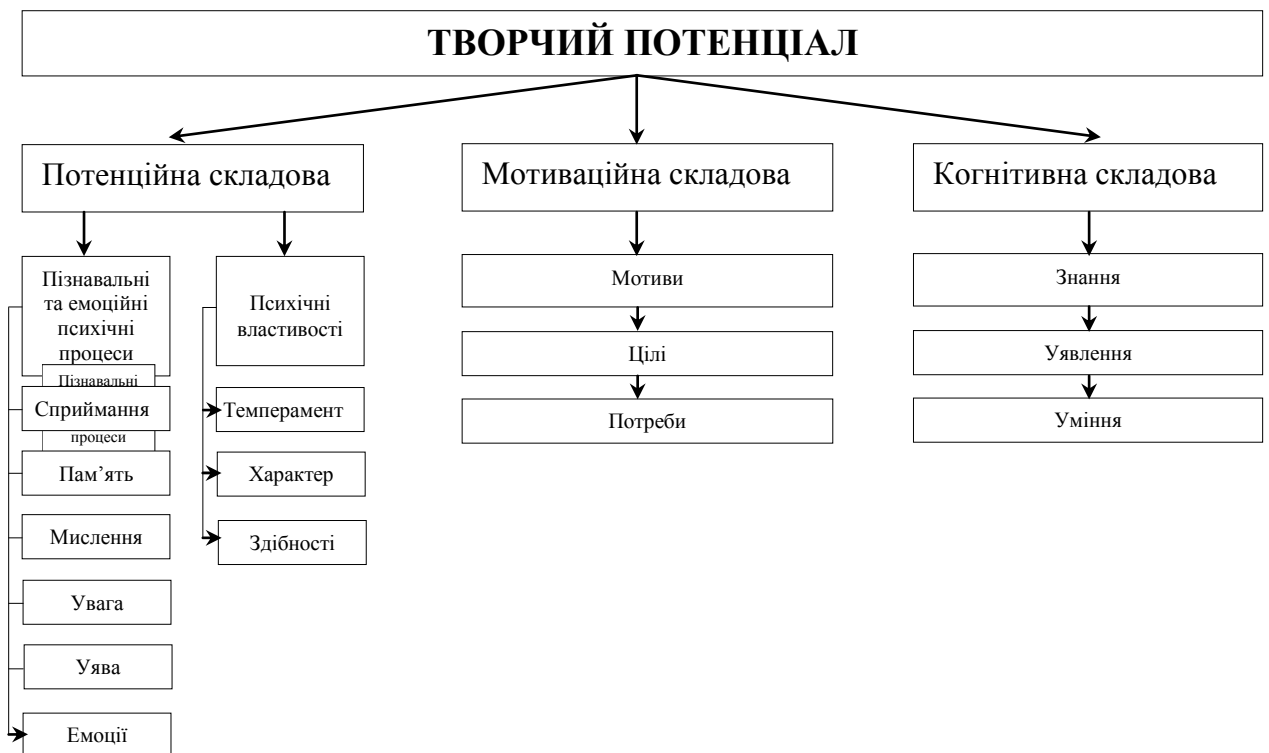

Рис. 1. Структура творчого потенціалу

Отже, творчий потенціал особистості включає в себе психогенетичні та психологічні якості, інтегральну цілісність природних і соціальних сил, сукупність здібностей, можливостей та властивостей до здійснення творчої діяльності, вироблення творчих стратегій і тактик у даному процесі, які дозволяють знаходити унікальне, принципово нове рішення проблем, а також забезпечення суб'єктивної потреби особистості у творчій самореалізації.

В подальшому дослідження потребує обґрунтування теоретичних основ формування творчого потенціалу майбутнього вчителя хореографії засобами народно-сценічного танцю.

ДЖЕРЕЛА

1. Богоявленская Д.Б. Психология одаренности: понятие, виды, проблемы / Богоявленская Д.Б., Богоявленская М.Е. Выпуск 1. – М.: МИОО, 2005. – 176 с.
2. Большая советская энциклопедия / Под. ред. Б.А. Введенского, редкол.: Н.Н. Аничков [и др.]. – 2-е изд. – М.: Большая советская энциклопедия, Т. 42: Татары-Топрик. – 1956. – 669 с.
3. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте / Л.С. Выготский. – СПб.: СОЮЗ, 1997. – 96 с.
4. Выготский Л.С. Психология развития ребенка / Выготский Л.С. – М.: Эксмо, 2004. – 512с.
5. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень [монографія] / За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. – Житомир: Вид-во Рута, 2006. – 320 с.
6. Каган М.С. Человеческая деятельность. (Опыт системного анализа) / Каган М.С. – М.: Политиздат, 1974. – 328 с.
7. Клепиков О.І. Основи творчості особи [Текст]: навч. посібник для студ. вузів. / Клепиков О.І., Кучерявий І.Т. – К.: Вища школа, 1996. – 295 с.
8. Клименко В.В. Механізми розвитку творчості / В.В. Клименко // Обдарована дитина. – 2003. – № 1. – С. 2 – 11
9. Костюк Г.С. Избранные психологические труды / Костюк Г.С. – М.: Педагогика, 1988. – 304 с.
10. Куценко С.В. Жанрова різноманітність народно-сценічного танцю як засіб розвитку творчого потенціалу майбутнього вчителя хореографії / С.В. Куценко // Проблеми підготовки сучасного вчителя: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені

Павла Тичини / [ред. кол.: Побірченко Н.С. (гол. ред.) та інші]. – Умань: ПП Жовтий О.О., 2010. – Випуск 2. – С. 154-159

11. Куценко С.В. Розвиток творчого потенціалу майбутнього вчителя танцю засобами хореографічного мистецтва / С.В. Куценко // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол.: Побірченко Н.С. (гол. ред.) та інші]. – Умань: ПП Жовтий О.О., 2011. – Випуск 39. – Частина 1. – С. 67-73
12. Матейко А. Условія творческого труда / Пер. с польск. Д.И. Иорданского; Под ред. и с послеслов. Я.А. Пономарева. – М.: Мир, 1970. – 303 с.
13. Моляко В.О. Психологічна теорія творчості / Моляко В.О.// Обдарована дитина. – 2004. – № 6. – С. 2 – 9
14. Моляко В.О. Психологія творчості – нова парадигма дослідження конструктивної діяльності людини / В.О. Моляко // Практична психологія та соціальна робота – 2004. – № 8. – С. 1 – 4
15. Пономарев Я.А. Психология творчества и педагогика / Пономарев Я.А. – М.: Педагогика, 1976. – 280 с.
16. Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. – Вип. 8. – Кам'янець Подільський: Аксіома, 2010. – 832 с.
17. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості: Підручник / Сисоєва С.О. – К.: Міленіум, 2006. – 344 с.
18. Современный энциклопедический словарь. – М.: Изд. «Большая Российская Энциклопедия», 1997. – 1399 с.
19. Степанов С.Ю. Рефлексивная практика творческого развития человека и организаций / С.Ю. Степанов. – М.: Наука, 2000. – 174 с.

20. Фромм Э. Человек для себя / Пер. с англ. с послесл. Л.А. Чернышевой. – Мн.: Коллегиум, 1992. – 253 с.
21. Философская энциклопедия / [ред. Ф.В. Константинов]. – В 5 т. – М.: Сов. Энциклопедия, 1970. – Т.5. – 740 с.

ТВОРЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ КАК НАУЧНАЯ ПРОБЛЕМА

Статья посвящена обоснованию творческого потенциала как научной проблемы, определению его сути, содержания, выделению основных структурных компонентов и установлению взаимосвязи между ними, также особенностям реализации творческого потенциала.

Ключевые слова: *творчество, творческая личность, потенциал, творческий потенциал.*

CREATIVE POTENTIAL AS A SCIENTIFIC PROBLEM

The article deals with justification of the topic creative potential as a scientific problem, the definition of its core and meaning. The major structural components, their connections, and aspects of creative potential realization have been highlighted.

Key words: *creativity, creative person, potential, creative potential.*